

in podoživlja preteklo življenje na tem območju. Vsaka slika je življenje zase, spomin nekoga, vsekakor pa dokument raziskovalcu. Tudi v tem je dodatna vrednost knjige, po besedah avtorja njena "preteklost za prihodnost".

Nenazadnje je treba poudariti bibliografsko prilogo pričujočega dela. Poleg uporabe strokovne literature, monografij, znanstvenih in strokovnih člankov se avtor opira tudi na manj znane vire, kot so: arhivski fondi policijskih in sodnih organov, različnih socialnih ustanov, bolnišnic, popravnih ustanov, karitativnih organov. Avtor je sam zbral tudi do sedaj neznano gradivo navadnih, vsakodnevnih, anonimnih ljudi v obdobju od 1989 do 1996. Ob tem je zelo zanimiva in koristna uporaba italijanskega, hrvaškega in slovenskega časopisnega materiala, ki je izhajal na območju Istre od 1919 do 1924 in ki ga je avtor v zadnjem poglavju "Viri in literatura" pregledno predstavljal (Alabarda, Adriatico Nostro, L'Azione, Banca della Venezia Giulia, Corrier Istriano, Edinost, Era Nuova, Foglio d'Ordini, Gazzetta Ufficiale, Gerarchia, Hrvatski List, Istarska Riječ, Il Giornaleto di Pola, Il Lavoro, Il Nazione, Il Nuovo Giornale, Il Popolo d'Italia, Il Popolo di Trieste, Istarski list, Istria Agricola, L'Ardito, L'Arena di Pola, L'Istria Popolare, La Nazione, Notiziario Mensile P.N.F., Osservatore Triestino, Poler Tagblatt, Pučki prijatelj, Porta Orientale, Stara Naša Sloga, Učiteljski list).

Na koncu bi lahko rekli za "vse istrske svetove", da se zdaleč niso izčrpani, ostaja jih najbrž še veliko neodkritih, nedorečenih. Pričujoča knjiga je odprla celo vrsto novih vprašanj, dilem, raziskovalne radovednosti o nenehnih procesih migriranja, prepletanja, mešanja, akulturacije, asimilacije, hibridizacije, sinkretizmov, konfliktov, predvsem pa sožitja.

Karmen Medica

Almerigo Apollonio: L'ISTRIA VENETA DAL 1797 AL 1813. Gorizia, Istituto Regionale per la Cultura istriana, 1998, 330 strani.

Leta 1998 je pri Goriški knjižni založbi izšlo obsežno delo A. Apollonia z naslovom "L'Istria Veneta dal 1797 al 1813". Izid sta omogočila in podprla Pokrajinski inštitut za istrsko kulturo v Trstu (Istituto Regionale per la Cultura Istriana di Trieste) in Dežela Veneto (Regione Veneto).

Apollonio, Pirančan po rodu (1928), se je zgodovinski znanosti posvetil šele po letu 1989, vendar je v preteklem desetletju raziskal in obdelal številna poglavja novejših istrskih zgodovine; med njimi izstopa obsežnejša razprava o iredentizmu z naslovom "Autunno Istriano" (Atti del CRS Rovigno, 1992), sledijo številni članki in razprave s področja upravne in politične zgodovine nekdanje beneške Istre oziroma Avstrijskega primorja v

18. in 19. stoletju. Tudi obdobju francoske uprave v Istri se je avtor že predhodno posvečal, med vidnejšimi je njegova razprava "Una cittadina istriana nell'eta napoleonica: Pirano 1805-1813 (Atti del CRS Rovigno, 1993).

Na obdobje 1797-1813 lahko seveda gledamo kot na značilno prehodno obdobje, v katerem so vse notranje upravno-teritorialne spremembe v Istri imele bolj ali manj provizoričen značaj. Kljub temu so vse te kratkotrajne upravne in sodne spremembe hkrati imele velik političen in družbeni pomen, saj so procesi likvidacije fevdalnih političnih struktur in pričetki njihove preobrazbe tudi na istrskih tleh omogočili oblikovanje meščanske družbe.

Vse te spremembe so torej imele za Istro prelomni značaj, zato se je zgodovinarje že v preteklosti dokaj pogosto lotevalo raziskav navedenega obdobja; bolj obsežno sicer v italijanskem kot hrvaškem in slovenskem zgodovinarstvu. Za najizčrpniji prikaz še vedno velja delo G. Quarantottija "Trieste e l'Istria nell'eta napoleonica", Firenze 1954, sicer pa so se med italijanskimi avtorji s tem obdobjem istrske zgodovine ukvarjali še A. Cherini, G. Netto, G. Saba, G. de Vergottini, D. Venturini, E. Apih, U. Cova in številni drugi, med hrvaškimi pa v zadnjem obdobju predvsem G. Crnković, D. Roksandić in N. Šetić.

Apollonijevo delo lahko ocenimo torej kot nekakšno sintezo oziroma dopolnjeno izdajo dosedanjšega italijanskega zgodovinarstva o navedenem obdobju z nekaterimi novimi, kritičnejšimi pogledi, ugotovitvami in zaključki, ki temeljijo predvsem na raziskavi in obdelavi obsežnega arhivskega gradiva nekaterih naših, zlasti pa italijanskih arhivov.

V prvi vrsti gre za bogate arhivske fonde "Atti Amministrativi dell'Istria 1797-1813" Državnega arhiva v Trstu, ki pa je bil s preureditvijo registra raziskovalcem na voljo šele po letu 1994. Na podlagi tako zbranega in urejenega arhivskega gradiva je avtor dokaj izčrпно in podrobno obdelal celotno avstrijsko upravo v letih 1797-1805, ki jo sicer delimo na obdobje "Provizorične pokrajinske vlade v Istri 1797-1804" (Governo Provvisorio dell'Istria 1797-1804) in obdobje "Istrskega okrožnega urada 1804-1805" (Capitanato Circondariale dell'Istria 1804-1804). Obe obdobji, hkrati z uvodom, ki osvetljuje ekonomske, politične in družbene razmere v beneški Istri v drugi polovici 18. stoletja, predstavljata prvi del avtorjevega zajetnega dela o Istri v prehodnem obdobju 1797-1813.

Za razliko od avstrijskega je avtor za francosko obdobje, zlasti za obdobje Italijanskega kraljestva 1806-1809, črpal večino podatkov iz bogatih fondov Državnega arhiva v Milanu (Archivio di Stato di Milano), za kasnejše obdobje Ilirskih provinc tudi fonde Arhiva Slovenije v Ljubljani in Pokrajinskega arhiva v Kopru, predvsem arhivskega gradiva v Piranu.

Iz obsežne obdelave avstrijskega obdobja, kjer avtor nekatera ključna vprašanja obdeluje predvsem v VII.,

VIII., IX. in X. poglavju, lahko povzamemo, da so bile ključnega pomena za nadaljnji razvoj Istre predvsem reforme iz leta 1804, ki so končno vpeljale radikalne spremembe v pokrajinskem sistemu. Njihova osnovna naloga je bila, kot lahko razberemo iz navedenih poglavij, da so s priključitvijo nekdanje beneške Istre k Trstu omogočili bolj usklajeno funkcioniranje državnih organov in pospešili "asimilacijo" istrskega pokrajinskega sistema v enoten državni sistem. V teh poglavjih se srečujemo tudi z vso kompleksnostjo vprašanj, ki so se sukala okoli prizadevanj Filipa de Rotha, da bi preprečil ukinitve "Začasne pokrajinske vlade" in s tem začasne uprave z magistratom, ki je ohranjala posebnost koprškega načelnika, kot z vprašanji, povezanimi z Angelom Calafatijem, in vplivom njegove frankofilske struje na politično dogajanje v Istri.

Obsežnejšo oceno in vlogo istrskega prefekta Angela Calafatija v širšem kontekstu družbenih, gospodarskih in političnih sprememb po letu 1806 avtor sicer podaja v poglavjih II. dela svoje knjige, kjer osvetljuje predvsem velike upravne, sodne in družbene spremembe, ki jih je uvedla francoska zakonodaja z Napoleonovim zakonikom in najbi s tem v temeljih v Istri spremenila tradicionalno mediteransko-komunsko ureditev s svojimi kampanilističnimi omejitvami.

Pri orisu ekonomskih razmer so zlasti pomembni in ilustrativni tabelarni pregledi davčnih prihodkov Istrskega departmaja v letih 1806-1809, pa tudi prikaz poljedelske proizvodnje in gospodarskih gibanj na splošno. Značilna je avtorjeva ugotovitev, da je bila istrska ekonomija v tem obdobju še vedno orientirana na beneški in tržaški trg, tudi splošni proizvodni pogoji in sposobnost prodaje istrskih proizvodov v sosednje italijanske in avstrijske pokrajine naj bi bili ugodni in naj bi po avtorjevem mnenju spodbujali trgovsko menjavo; edino oviro naj bi predstavljala angleška flota, ki je v Jadranu z uvedbo Napoleonove celinske zapore ogrožala in paralizirala pomorski promet.

Avtor se pri orisu tega obdobja dotika tudi vprašanj sočne proizvodnje, javnih del, gradnje cest, mostov, bonifikacij, regulaciji rek, vendar s kritično oceno, da je bilo mnogo več načrtovanja in birokratskega urejanja kot pa dejansko izvedenih del. Seveda ne gre prezreti tudi poglavij, ki obravnavajo posledice korenitih sprememb na področju cerkvene uprave, zlasti ukinitve cerkvenih bratovščin in vrste samostanov, kar vse je zaradi težkih gospodarskih in socialnih razmer pa tudi kmečkega in meščanskega konzervativizma ter kulturne inercije tradicionalnih skupnosti Francozom nakopalo nemalo nasprotnikov.

Obdobju Ilirskih provinc kljub dejstvu, da je v tem obdobju prvič prišlo do poenotenja upravnega sistema nekdanje beneške in avstrijske Istre, avtor ne posveča večje pozornosti. V bistvu pogrešamo navedbo dejanskih razlogov (gospodarskih, vojaških, etničnih), ki so Napoleona privedli do tega, da je leta 1809 tudi

istrski departma kljub odporu Angela Calafatija in milanske vlade priključil Ilirskim provincam. Hkrati pogrešamo navedbo, da sta Bertrandova študija o boljši cestni povezavi z Istro in tendenca po zaustavitvi italijanskega nacionalizma v Istri privedli leta 1811 do Napoleonovega dekreta o odcepitvi pazinskega kantona iz Civilne Hrvaške in njegovi vključitvi v Istro.

Skozi kritičen prikaz ekonomskih razmer avtor Ilirske province pravzaprav označuje za "nesmiselno upravno konstrukcijo", ki je združevala kulturno, zgodovinsko, jezikovno, politično in družbeno zelo heterogene pokrajine, ne da bi v tem za posamezne narode videl temeljna izhodišča za njihov kasnejši nacionalni razvoj. Zlasti je njegova kritična ost naperjena proti dejstvu, da se je Istra "pogreznila v francosko-balkansko polkolonijo", namesto da bi ostala pod upravno urejenim in trdnim Italijanskim kraljestvom. Po avtorjevem mnenju številni viri o razmeroma dolgem obdobju tranzicije (do 1811) nedvomno kažejo na, dokaj zmedeno situacijo v Istri, v kateri so se vse pobude preteklih let izjalovile, odtegnitev finančne pomoči po letu 1809 pa je pokrajino pahnila v veliko krizo in pomankanje, ki ju je bilo čutiti domala skozi celotno obdobje Ilirskih provinc.

Nekoliko ugodnejšo oceno kot Marmontovemu avtor namenja Bertrandovemu obdobju, ki ga odlikujejo nekateri ustrežnejši ukrepi na upravnem, političnem in ekonomskem področju, glede same Istre pa, zlasti ob novem davčnem in carinskem sistemu, izraža mnenje, da je bil mnogo hujši od nekdanjega sistema Italijanskega kraljestva.

V XIII. poglavju se avtor ob sintezi napoleonskega obdobja dotika pravzaprav vseh pomembnejših področij javnega življenja, kamor je segla nova francoska zakonodaja, predvsem pa področja javnega šolstva, cestnega omrežja, zdravstva, socialnega skrbstva, trgovine, kmetijstva, industrije in davčne politike. Glede šolske politike v času Ilirskih provinc avtor sicer navaja, da je imel francoski režim pri vključevanju slovenskega jezika v nekatere šole precejšnje zasluge in je le-tega pogosto uporabljal kot poluradni jezik, vendar tudi v tem primeru o kakih novostih ne more biti govora. Seveda ta splošna Apollonijeva ocena glede slovenskega jezika kaže na nepoznavanje dejstva, da je imela reforma šolskega sistema v francoski Iliriji izreden pomen za nadaljnji razvoj slovenskega knjižnega jezika. Slovenski pouk na šolah je namreč zahteval uvedbo slovenskih učnih knjig, katerih se je z veliko vnemo, prizadevnostjo in naglico lotil Valentin Vodnik. Pri vprašanju slovanskih jezikov v francoski Iliriji je bila odločilna intervencija naših preroditeljev z Zoisom in Vodnikom na čelu, ki so pri generalnem intendantu Dauchyju dosegli, da je že od začetka leta 1810 obveljalo načelo, naj bo v slovenskem delu Ilirije v rabi slovenski, za ostali slovanski del pa srbohrvatski jezik. Podatek, ki morda za italijansko zgodovino pisje pa tudi A. Apollonija ni tehten, je prav gotovo za slovensko nacionalno zgodovino z vidika

kasnejšega nacionalnega preporoda velikega pomena. Poudariti je pač potrebno, da smo ob velikem zgodovinskem trenutku, kakršnega za Slovence predstavljajo Ilirske province, vendarle imeli osebnosti, ki so v danih okoliščinah v polni meri ustvarile tisto, kar je bilo v njihovi moči, in da so izrabile mnoge priložnosti za uveljavljanje slovenskega jezika in njegove književnosti.

Kljub svoji kritični, mestoma že kar pristranski oceni francoske Ilirije avtor ob koncu glede francoskega fiskalnega sistema, ki je v Istri podeseteril davčna bremena, vendarle ugotavlja, da je provinca to epohalno povečanje bremen v primerjavi z nekdanjim beneškim in avstrijskim zmogla predvsem zaradi zmanjšanja nekdanjih privilegijev in postopnega izenačevanja družbenih slojev ter vzpodbujanja podjetniškega duha. Francosko-italijanski davčni sistem je v Istri končno zmanjšal delež "nacionalnega gospodarstva" ter deželo usmeril v moderno monetarno ekonomijo, kar lahko seveda razumemo tudi kot splošno avtorjevo pozitivno oceno celotnega obdobja 1797-1813.

Epilog, ki zaključuje obsežno Apollonijevo delo in časovno seže prek leta 1813 oziroma 1815 vse do avstrijske ustavne dobe in združitve Italije 1866, lahko pravzaprav razumemo v širšem kontekstu romantičnih teženj po ponovni vključitvi Istre v nekdanjo Beneško republiko, katere mit se je ob iredentizmu in nacionalističnih težnjah ohranjal pravzaprav vse do leta 1918. Seveda pa to zaključno poglavje samo po sebi že odpira vrsto novih, kritičnih vprašanj in komentarjev, zato nekako ne sodi v okvir tega sicer pomembnega in dragocenega dela o Istri na prelomu med 18. in 19. stoletjem.

Salvator Žitko

ECONOMIA E POPOLAZIONE IN FRIULI DALLA CADUTA DELLA REPUBBLICA DI VENEZIA ALLA FINE DELLA DOMINANZA AUSTRIACA. A cura di: Marco Breschi e Paolo Pecorari. Udine, Forum, 1998.

Delo je zbornik aktov s posveta Ekonomija in prebivalstvo Furlanije od razpada Beneške republike do konca avstrijske dominacije, ki sta ga priredila oddelek za finančne vidike podjetništva in finančna tržišča (Dipartimento di Finanza dell'impresa e dei mercati finanziari) ter oddelek za statistiko (Dipartimento di Statistica) videmske univerze 17. decembra 1996. Z njim se začena tudi knjižna zbirka Storia, economia e società in Friuli, ki je sad interdisciplinarnega sodelovanja med omenjenimi in sorodnimi oddelki ekonomske fakultete univerze v Vidmu (konkretnije kateder za demografijo in za gospodarsko zgodovino) v prizadevanju za osvetljevanje furlanske zgodovine z vseh vidikov človeškega življenja in delovanja. Skupina, ki združuje širok krog akademskih raziskovalcev in

tistih, ki delujejo zunaj univerzitetnih ustanov, pristopa k tej tematiki po vzoru regionalizma, kakršnega je uveljavila šola francoskih Annales, se pravi z umeščanjem furlanske regije v širši geografski in zgodovinski kontekst. V teh naprežanjih se vsekakor brani nekritičnega presajanja konceptualnih ter teoretičnih načel in priznava izkušnje vseh zgodovinskih šol, vključno z najpronicljivejšim furlanskim zgodovinopisjem, tistim, ki je na furlansko preteklost znalo gledati v regionalni perspektivi in hkrati v njo vgrajevati neštete krajevne posebnosti. S tem želijo tudi osveščati založništvo in podpornike zgodovinopisja o potrebi po prehajanju od lokalistično monografskih, memorialističnih in apologetičnih obravnav k širjenju zgodovinskega spomina, ki naj sloni na osnovi objektivnejših in strogo znanstvenometodološko podprtih pristopih.

Prva skupina prispevkov se posveča vprašanju virov. A. Connella predstavlja računalniško podatkovno zbirko zgodovinskih arhivov, prisotnih na terenu, ki jo vodi nadzorništvo za kulturne dobrine Furlanije Julijske krajine v okviru vsedržavnega projekta o informatiziranem popisu arhivskih fondov (Anagrafe informatizzata degli archivi italiani). Gre za arhive župnij, občin, bolnišnic in drugih javnih ter privatnih ustanov, katerih dokumentacija je (oziroma naj bi bila v kratkem) pregledno evidentirana na osnovi posebnega obrazca. Sistem ima vsekakor svoje meje, ker je bil softversko koncipiran za potrebe nadzorovanja in varovanja gradiva, ne pa tudi v smislu potreb zgodovinskega raziskovanja in želja uporabnikov. R. Corbellini piše o virih za zgodovino furlanskega prebivalstva od konca Beneške republike do restavracije, ki ga hrani državni arhiv v Vidmu. Poudarki so na vprašanju kakovosti arhivskega gradiva kot osnove za demografske raziskave, pri čemer izstopa ugotovitev, da obseg dokumentacije ne odgovarja avtomatično tudi boljši kakovosti le-te, kar avtorica dokazuje na primeru davčnih arhivov in virov za izredno ekonomijo iz razdobja 1797-1805. Bibliotekar R. Vecchiet predstavlja vire za furlansko zgodovino, ki jih hrani videmska mestna knjižnica (Biblioteca civica di Udine). To so ustanovili leta 1866 tudi kot središče za zbiranje najrazličnejših tiskov o Furlaniji, vendar je v prvih desetletjih zaradi objektivnih in subjektivnih interesov (ki so zanimanja prevažali zdaj bolj na naturalistično, zdaj bolj na zgodovinsko humanistično področje) le delno zadoščala tej nalogi. Danes so v teku prizadevanja za čim bolj učinkovito ovrednotenje bogatega fonda knjižnice, ki pa se zaradi neustreznega zbiranja in urejevanja srečuje s težko rešljivim problemom preglednosti. Ti problemi - poudarja avtor - še dodatno izpostavljajo vlogo modernega bibliotekarja kot tihega in z računalnikom opremljenega strokovnjaka, ki ima dolžnost skrbeti, da postane knjižnica odprt in agilen instrument raziskovanja. Sklop zaključuje prispevek S. Piussi o popisu cerkvenih arhivov za socialno in gospodarsko zgodovino Furlanije in pregled fondov videmske škofije